

**«8D03203 – Халықаралық журналистика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған
Муса Назерке Молжанқызының «Этносаралық ортадағы әлеуметтік қақтығыстардың БАҚ-тағы көрінісі: Қазақстандағы мысал
негізінде» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми**

РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ШКІРІ

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұскаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету);	Диссертациялық жұмыс ғылым мен мемлекеттік бағдарламалардың білім беру, бұқаралық ақпарат құралдары, мәдениет және ақпарат салаларындағы басым бағыттарына сәйкес келеді. Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасының келесі

3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.

мемлекеттік бағдарламаларына сәйкес орындалған:

- Қазақстан Республикасында 2023–2029 жылдарға арналған жоғары білім мен ғылымды дамыту тұжырымдамасы (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 19 маусымдағы №93-VIII Қаулысы);
- Қазақстан Республикасының Ақпараттық доктринасы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2023 жылғы 20 наурыздағы Жарлығымен бекітілген);
- Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің 2025–2027 жылдарға арналған «Мәдениет және ақпарат саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру» бағдарламасы (2025 жылғы 10 қаңтар);
- Қазақстан халқы Ассамблеясының 2022-2026 жылдарға арналған даму тұжырымдамасы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 15 қыркүйектегі № 1014 Жарлығы);

2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға <u>елеулі үлесін қосады</u> /қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Бұл зерттеу Қазақстандағы этносаралық қатынастарды медиадағы репрезентациясы арқылы саралау арқылы қоғамдағы әлеуметтік қақтығыстардың табиғатын тереңірек түсінуге бағытталған. БАҚ-та этносаралық мәселелер қалай көрініс табады, қандай риторика мен фреймдер қолданылады – осы сұрақтар жұмыс өзегіне айналған. Зерттеу тақырыбы еліміздегі этносаралық тұрақтылықты сақтау, қоғамдық келісімді нығайту, ақпараттық саясатты дұрыс бағыттау сынды өзекті міндеттермен тығыз байланысты. БАҚ — қоғамдық пікірді қалыптастырушы негізгі құралдардың бірі ретінде этносаралық мәселелерді қандай түрде ұсынып отырғаны – қоғам үшін маңызды. Автор медиаконтенттегі қақтығыс жағдайларын талдай отырып, ақпарат құралдарының этносаралық қатынастарды сипаттаудағы рөліне назар аударады. Зерттеу барысында медиа арқылы таралатын кейбір мазмұн түрлерінің қоғамдық санада қалыптасқан стереотиптерді нығайтуы немесе, керісінше, этностар арасындағы өзара
----	------------------------	---	--

			түсіністік пен келісімге ықпал ету мүмкіндіктері ашып көрсетіледі. Бұл диссертация медианың қоғамдағы тұрақтылықты қамтамасыз етудегі әлеуетін саралап, оның әлеуметтік жауапкершілігін жан-жақты талдайды. Жұмыстың практикалық маңызы — этносаралық тақырыптарда жұмыс істейтін журналистерге, медиа сарапшыларға, әлеуметтанушыларға арнап нақты ұсыныстар мен талдау құралдарын ұсынуында. Сонымен қатар, бұл зерттеу ақпараттық саладағы этикалық стандарттарды жетілдіруге және медиа сауаттылықты арттыруға ықпал ете алады.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі:	Диссертациялық жұмыс — автордың өзіндік ғылыми ізденісінің нәтижесі. Жұмыстың мазмұнында зерттеліп отырған мәселеге қатысты авторлық ұстаным мен ғылыми көзқарас айқын көрінеді. Алынған деректерге сапалық талдау жасалып, нәтижелерге автор өз тұжырымдарын ұсынады. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері отандық және халықаралық ғылыми басылымдарда жарияланған төрт мақалада көрініс тапқан. Бұл
		1) <i>жоғары;</i>	
		2) орташа;	
		3) төмен;	
		4) өзі жазбаған.	

			жарияланымдар зерттеу жұмысының ғылыми маңызын және автордың дербес зерттеуші ретінде қалыптасқанын нақты дәлелдейді.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі:	Зерттеудің өзектілігі күмән тудырмайды. Біріншіден, ол Қазақстандағы қоғамдық тұрақтылық пен этносаралық қатынастардың дамуына қатысты ғылым мен мемлекеттің басым бағыттарымен үндес. Екіншіден, әлемдік медиатрендтерге сәйкес, әлеуметтік қақтығыстарды талдау және олардың медиада бейнеленуін зерттеу азаматтық қоғамның қалыптасуына ықпал етеді. Үшіншіден, бұл жұмыс қазақстандық медиа кеңістікте этносаралық қақтығыстарды көрсету тәжірибесін алғаш рет жүйелі түрде қарастыра отырып, отандық журналистикаға жаңа әдіснамалық және практикалық бағдар береді. Осы тұрғыдан алғанда, бұл диссертациялық зерттеу әлеуметтік қақтығыстарды медиада бейнелеу тәсілдерін жаңаша пайымдай отырып, олардың қоғамдық санаға әсер ету әлеуетін анықтайды. Зерттеу нәтижелері медианың жауапкершілігін арттырып, қақтығыстарды
		1) <u>негізделген;</u>	
		2) ішінара негізделген;	
		3) негізделмеген.	

			болдырмау мен реттеуде маңызды құрал ретінде пайдаланылуы мүмкін.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:	Диссертацияның мазмұны зерттеу тақырыбының негізгі аспектілерін толық қамтиды. Жұмыс үш бөлімнен тұрады. Әрбір бөлім тақырыппен логикалық әрі композициялық тұрғыда тығыз байланыста құрылып, әлеуметтік қақтығыстардың медиа кеңістікте көрініс табуын әртүрлі қырынан талдайды. Зерттеу барысында медиадағы этносаралық шиеленістердің берілу ерекшеліктері, олардың қоғамдық сана мен әлеуметтік қатынастарға әсері жан-жақты қарастырылады. Бұл диссертация қазақстандық журналистикадағы күрделі әлеуметтік тақырыптарды ашудағы тәсілдерді сараптай отырып, цифрлық және дәстүрлі медиадағы репрезентация формаларын нақты мысалдармен ашады. Осы арқылы жұмыс қазіргі заманғы медиажурналистиканың күрделі қоғамдық құбылыстарды түсіндірудегі мүмкіндіктері мен шектеулерін айқындайды. Жұмыстың алғашқы бөлімінде әлеуметтік қақтығыстарды
		1) <u>айқындайды;</u>	
		2) ішінара айқындайды;	
		3) айқындамайды.	

		зерттеудің ғылыми-теориялық негіздері зерделеніп, қақтығыстардың табиғаты, құрылымдық элементтері мен атқаратын қызметтері жүйелі түрде сипатталады. Бұл бөлімде автор қақтығыстарды зерттеудің пәнаралық қырларын қарастырып, олардың медиада көрініс табу ерекшеліктеріне тоқталады. Зерттеудің екінші бөлімінде журналистиканың кәсіби-этикалық аспектілері алдыңғы орынға шығады. Қоғамда шиеленіс тудыруы мүмкін тақырыптарды жариялау барысындағы тілшінің жауапкершілігі, ақпаратты ұсыну әдістері және сезімтал контентпен жұмыс істеудің кәсіби қағидаттары кенінен талданады. Сондай-ақ, тәжірибелі журналистермен жүргізілген сұхбаттар негізінде медианың әлеуметтік жауапкершілігі мен азаматтық қоғамдағы рөліне қатысты кәсіби ұстанымдар сараланады. Үшінші бөлім эмпирикалық зерттеуге арналып, отандық онлайн басылымдар мен Telegram платформаларындағы контентке мазмұндық талдау жүргізіледі. Сонымен қатар, "Қанды Қаңтар" оқиғаларына қатысты жарияланған
--	--	---

			материалдардың Қазақстан, Ресей және Ұлыбритания медиа кеңістігіндегі көріністері фреймдік талдау әдісімен салыстырмалы түрде зерттеліп, әртүрлі медиа мектептердің ұстанымдары мен ақпарат беру тәсілдері талқыланады.
	4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:		Зерттеу өзегіне алынған мәселені шешуге бағытталған мақсат айқын әрі нақты көрсетілген. Автор қазақстандық медиада әлеуметтік қақтығыстардың жариялану ерекшеліктерін кешенді түрде талдауды көздейді. Бұл мақсат диссертация тақырыбына толығымен сәйкес келеді. Жұмыста журналистердің ақпарат көздерін, алу, тарату ерекшеліктері, мәліметті тарату формалары және журналист жұмысының этикалық аспектілері жан-жақты қарастырылған. Міндеттердің барлығы қойылған мақсатпен тығыз байланысты және қазақстандық БАҚ-тың әлеуметтік қақтығыстарды кәсіби, этикалық және әдістемелік тұрғыдан зерттеуге бағытталған.
	1) <u>сәйкес келеді;</u>		
	2) ішінара сәйкес келеді;		
	3) сәйкес келмейді.		
	4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:		Диссертация мазмұны логикалық тұрғыдан ойластырылған және зерттеу кезеңдерінің бірізділігі нақты сақталған. Материалды баяндау барысында әр бөлім өзара
	1) <u>толық байланысқан;</u>		
	2) ішінара байланысқан;		
	3) байланыс жоқ.		

			байланысып, зерттеу үдерісінің ішкі құрылымына ықпал етеді. Мақсат пен міндеттердің нақтылығы, ғылыми болжамның қисынды құрылуы және нәтижелердің тұжырымдармен сабақтасуы – жұмыстың әдістемелік деңгейін арттырып отыр. Әр бөлім алдыңғы тарауды тереңдетіп, тақырыпты жаңа қырынан ашуға мүмкіндік береді. Әлеуметтік қақтығыстардың қазақстандық медиадағы көрінісі, соның ішінде этносаралық мазмұндағы репрезентациясы біртіндеп ашылып, тұтас ғылыми жүйе қалыптасады. Автор жасаған тұжырымдар жұмыстың жалпы құрылымымен тығыз байланысып, зерттеудің мазмұндық толықтығын қамтамасыз етеді.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:	Зерттеу жұмысында қолданылған әдіснамалық тәсілдер жаңашылдығымен ерекшеленіп, әлеуметтік қақтығыстарды медиа кеңістікте зерделеудің өзекті жолдарын ұсынған. Автор бұқаралық ақпарат құралдарында, әсіресе этносаралық сипаттағы шиеленістерді жариялау тәжірибесіне байланысты түрлі әдістерді саралап, олардың тиімділігі мен шектеулеріне талдау
		1) <u>сыни талдау бар;</u>	
		2) талдау ішінара жүргізілген;	
		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;	
		4) талдау жоқ.	

			жасаған. Бұл тәсілдер бұрынғы зерттеулермен салыстырыла отырып бағаланып, теориялық жағынан дәйекті негізделген. Автор әлеуметтік қатынастарды жариялаудың түрлі кырларын саралап, оларды талдаудың жан-жақты әрі пәнаралық негізін қалады. Зерттеу аясында ұсынылған әдістемелік тәсілдер қазіргі медиатәжірибеде қолдануға қолайлы, әрі олар болашақта осы салада жүргізілетін зерттеулердің әдіснамалық базасын кеңейтуге ықпал ете алады.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Н.М. Мусаның диссертациялық зерттеуіне жүргізілген талдау оның негізгі ғылыми тұжырымдары мен нәтижелері жаңашылдығымен және практикалық маңыздылығымен ерекшеленетінін көрсетті. Жұмыста ұсынылған нәтижелердің әрқайсысы отандық ғылыми дискурста өз үлесін қосады: 1-нәтиже. Автор әлеуметтік қатынастардың жіктемесін жаңаша ұсынды. Бұл талдау бұрынғы типологияларға сүйене отырып, жаңа тәсілмен жүйеленген. Сондықтан нәтиже жартылай жаңалық ретінде бағаланады.
		1) <u>толығымен жаңа;</u>	
		2) <u>ішінара жаңа (25-75% жаңа);</u>	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

		Зерттеуші қазіргі әлеуметтік жағдайларды ескере отырып, қақтығыстардың түрлерін саралауда тың көзқарас ұсынған. 2-нәтиже. Журналистердің ақпарат көздерін тандау логикасы, олардың сенімділігі мен кәсіби стандарттарға сәйкестігіне жүргізілген құрылымдық талдау алғаш рет отандық медианы эмпирикалық база ретінде алып, кешенді түрде жүзеге асырылды. Бұл толықтай жаңа нәтиже болып саналады және журналистиканы кәсіби деңгейде талдауға айтарлықтай үлес қосады. 3-нәтиже. Қақтығыстарды жариялау барысында журналистік этика нормалары мен ақпарат теңгерімін сақтау мәселелері жан-жақты қарастырылған. Бұл бағыттағы зерттеу отандық медиада алғаш рет ғылыми түрде негізделіп отыр, сондықтан толық жаңа әрі ғылыми-практикалық құндылығы жоғары деп бағаланады. 4-нәтиже. Ақпаратты жеткізуде қолданылатын мультимедиялық тәсілдер мен онлайн платформалардың рөлі талданады. Бұған дейінгі зерттеулерде онлайн медиа контекстіндегі
--	--	--

			журналистердің рөлі толыққанды қарастырылмағандықтан бұл нәтижені де толық жаңа деп тануға болады. 5-нәтиже. Қазақстандық журналистермен жүргізілген терең сұхбаттар негізінде әлеуметтік қатығыстарды жариялау тәжірибесіне катысты маңызды байқаулар мен практикалық қорытындылар жасалды. Бұл зерттеу отандық медиа саласына нақты тәжірибелік бағыт береді және толық жаңа нәтижеге жатады. 6-нәтиже. Қазақстан медиасында әлеуметтік қатығыстардың берілу ерекшеліктері, медиа-дискурста қолданылатын тәсілдер және қоғамның оларды қабылдау үдерісі арасындағы байланыс анықталды. Автор алдыңғы зерттеулерді негізге ала отырып, қазіргі медиакеністіктің шынайы жағдайын терең талдаған. Бұл нәтиже жартылай жаңалық ретінде бағаланғанымен, ғылыми маңызы зор.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Зерттеу жұмысының нәтижелері ғылымға тың серпін беретін жаңалықтармен ерекшеленеді.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	

		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Қазақстандық медиа кеңістікте әлеуметтік қатығыстардың қалай жарияланатыны алғаш рет кең ауқымда, кешенді және жүйелі түрде сарапқа салынды. Бұл мәселені зерттеу барысында журналистердің ақпаратты ұсынуда қандай дереккөздерге сүйенетіні, қолданатын баяндау тәсілдері, мәлімет беру үлгілері мен олардың қоғамға ықпалы нақты мысалдар негізінде жан-жақты қарастырылды. Жұмыста қатығыстарды БАҚ-та көрініс табу, ақпараттың сенімділік деңгейі, журналистік этика, сондай-ақ, өзіндік цензура секілді маңызды аспектілер теориялық тұрғыдан да, практикалық жағынан да терең зерттелген. Автордың ұсынған ғылыми пайымдаулары мен әдістемелік тәсілдері қазіргі ақпарат кеңістігінің ерекшеліктерін ұғынуға, сондай-ақ қатығыс жағдайларын кәсіби және бейтарап тұрғыда жариялау стандарттарын жетілдіруге мүмкіндік береді.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?	
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертациялық жұмыста ұсынылған технологиялық және әдістемелік шешімдер қазіргі қоғамдағы әлеуметтік өзгерістермен тығыз байланысты және зерттеу тақырыбының өзектілігін айқын

			көрсетеді. Автор ұсынған әдістер – ақпарат көздерін іріктеу, қақтығыстарды жариялаудағы кәсіби-этикалық қағидаларды сақтау, сондай-ақ журналистік амал-тәсілдерді қолдану – бүгінгі ақпараттық кеңістіктегі медианың даму бағытына толықтай сай келеді. Бұл тәсілдер теориялық жағынан негізделіп, практикалық қолдануға да бейімделген. Нәтижесінде, зерттеу ұсынып отырған ұстанымдар мен құралдар журналистерге күрделі әлеуметтік жағдайларды сауатты әрі бейтарап түрде жеткізуге, сонымен қатар бұқаралық ақпарат құралдарына деген қоғам сенімін нығайтуға жол ашады.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Зерттеу барысында алынған қорытындылар терең ғылыми талдауға негізделіп, дәйекті әрі нақты дәлелдермен бекітілген. Автор бұл тұжырымдарға өз бетінше жүргізген ғылыми ізденістерінің нәтижесінде қол жеткізді. Жұмыс барысында сенімді дереккөздер кең көлемде қамтылып, қазақстандық және шетелдік ғылыми еңбектер, медиалық материалдар (мақалалар, жаңалықтар, сұхбаттар), сондай-ақ

			тәжірибелі журналистермен жүргізілген тереңдетілген сұхбаттар пайдаланылды. Сонымен бірге, сапалық зерттеу әдістері – контент-талдау, дискурстық талдау және интервью әдістері – тиімді қолданылып, жиналған ақпараттар жан-жақты әрі жүйелі түрде сараланды. Осындай тәсілдердің үйлесімі зерттеу нәтижелерінің ғылыми құндылығын арттырып, олардың практикалық маңызын да айқын көрсетті.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) <u>дәлелденді;</u> 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) <u>жоқ;</u> 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) <u>иә;</u> 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес.	Бірінші тұжырым бойынша, Қазақстандық журналистикада қақтығыс тақырыбын жариялау кезінде журналистер өзін-өзі шектеуге мәжбүр болады. Бұл құбылыс көбінесе редакциялық саясаттың қатаңдығы мен ішкі цензураның ықпалынан туындайды. Мұндай жағдайлар ақпаратты бейтарап әрі толық жеткізуге кедергі келтіреді және журналистік еркіндікке нұқсан келтіреді. Диссертациялық зерттеу бұл мәселені нақты мысалдар негізінде ашып көрсетіп, оның медиа тәжірибедегі көріністерін жүйелі түрде талдады. Аталған тұжырым:

	7.4 Қолдану деңгейі:	• Ғылыми тұрғыда негізделген және нақты дәлелдермен қуатталған; • Тривиалды емес, яғни бұрын аз зерттелген мәселені камтиды; • Жаңа ғылыми бағыттармен үндесіп жатқан тың көзқарасты білдіреді; • Журналистік тәжірибеде кеңінен қолдануға болатын нәтижелерге негізделген; • Зерттеу барысында жазылған ғылыми мақалада жан-жақты дәлелденген. Екінші тұжырым бойынша, мемлекеттік және тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдары қақтығыстарды жариялауда әртүрлі форматтар мен тәсілдерге жүгінеді. Бұл айырмашылықтар олардың редакциялық ұстанымдары мен ақпаратты ұсыну стилінен байқалады. Зерттеу барысында аталған ерекшеліктер нақты мысалдармен салыстырмалы түрде сараланып, олардың ақпарат мазмұнына және қоғамдық пікірге әсері анықталды. Аталған тұжырым:
	1) тар;	
	2) орташа;	
	3) көп	
	4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	
	7.5 Мақалада дәлелденген бе?	
	1) иә;	
	2) жоқ	
	3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	

- Ғылыми түрде дәлелденген және нақты зерттеу нәтижелерімен негізделген;
- Күн тәртібінде жиі айтылмаған, маңызды әрі өзекті мәселені көтереді;
- Жаңа мазмұндағы талдау ретінде ерекшеленеді;
- Журналистиканың теориялық және практикалық салаларында кеңінен қолдануға болады;
- Ғылыми мақалада зерттеу нәтижелерімен бірге тереңірек қарастырылған.

Үшінші тұжырым бойынша, әлеуметтік қақтығыстарды тиімді шешудің бір жолы – БАҚ-тың бұл мәселелерге жауапкершілікпен қарауы, ашықтық пен кәсіби этикалық нормаларды ұстануы. Журналистер қақтығыс тақырыптарын жариялағанда бейтараптықты сақтап, арандатуға жол бермей, қоғамда конструктивті диалог орнатуға ықпал етуі қажет. Зерттеу бұл ұстанымдардың маңыздылығын теориялық және практикалық тұрғыдан негіздеп, нақты ұсыныстар ұсынды.

Аталған тұжырым:

			• Ғылыми негізделген және зерттеу барысында дәйекті дәлелдермен расталған; • Бұрын жеткілікті деңгейде зерттелмеген маңызды мәселеге назар аударады; • Медиа мен қоғам арасындағы жауапкершілік байланысын жаңа қырынан ашады; • БАҚ тәжірибесінде қолдануға ыңғайлы, практикалық мәні жоғары; • Зерттеу нәтижелері тиісті ғылыми мақалада талданып, дәлелденген.
8.	Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	Зерттеудің әдіснамалық негізі кешенді әрі терең сипатқа ие. Зерттеу шеңберінде медиамәтіндерді сапалық талдау, қазақстандық бұқаралық ақпарат құралдарындағы жарияланымдарға контент-талдау жүргізу және кәсіби журналистермен тереңдетілген сұхбаттар өткізу сынды бірнеше әдіс қолданылды. Автор зерттеу объектісінің күрделілігіне сай осы әдістерді таңдаудың қисынды екенін дәлелдейді. Қақтығыстардың медиадағы көрінісін жан-жақты зерттеу үшін тек мәтіннің мазмұнын талдау жеткіліксіз, сонымен қатар ақпараттың қалай өндірілетіні,
		1) <u>иә;</u>	
		2) жоқ.	

			редакциялық ұстанымдар мен журналистік шектеулер екілді контекстуал факторларды да ескеру қажет екені көрсетілген. Теориялық база ретінде медиа, коммуникация және қақтығыстану салаларындағы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері алынған. Осылайша, таңдалған әдіснама зерттеу мақсаттарына толықтай сәйкес келеді және оның ғылыми құндылығын арттырады.
	8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:		Зерттеудің әдіснамалық және теориялық базасы әртүрлі ақпарат көздеріне – қазақстандық ақпарат агенттіктерінің, шетелдік медиа ұйымдардың және әлеуметтік желілерде таралған контентке сүйенеді. Жиналған материалдарға сапалық әрі сандық тұрғыда контент-талдау жүргізілді. Бұл талдау барысында медиамәтіннің құрылымы мен мазмұнын ашу үшін фрейм-талдау әдісі қолданылды, сондай-ақ қақтығыстану теорияларының негізгі қағидалары басшылыққа алынды. Сонымен қатар, зерттеу журналистермен өткізілген тереңдетілген сұхбаттар арқылы толықтырылды. Бұл сұхбаттар медиаконтенттің ішкі өндіріс процестері мен журналистік
	1) <u>иә</u> ;		
	2) жоқ.		

			тәжірибелерге терең үнілуге мүмкіндік беріп, алынған деректерді жүйелеуге және тұжырымдарды нақтылауға негіз болды.
	8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):		Зерттеу барысында медиадағы әлеуметтік қақтығыстарды көрсетуге байланысты бірқатар өзекті теориялық тұжырымдар қалыптасты. Автор фреймдік талдау мен қақтығыстану теориялары арқылы медиа мәтіндерді зерттеудің әдістемелік негізін ұсынып, қақтығыс тақырыбын журналистер қалай көтеретінін, жазатынын саралады. Атап айтқанда, редакциялық саясаттың ерекшеліктері, ішкі кәсіби шектеулер мен журналистің өзіне-өзі цензура жасау секілді факторлар егжей-тегжейлі қарастырылды. Зерттеу нәтижесінде бұқаралық ақпарат құралдарында әлеуметтік қақтығыстарды бейнелеудің әртүрлі үлгілері жүйеленді. Осы тұжырымдар автор дайындаған ғылыми мақалаларда көрініс тапты және журналистерге арналған практикалық құрал ретінде әдістемелік нұсқаулықта қолданылды.
	1) <u>иә</u> ;		
	2) жоқ.		

		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен <u>расталған</u> / ішінара расталған / расталмаған.	Докторант жұмысы қазіргі заманғы ғылыми әдебиеттер – монографиялар, ғылыми мақалалар, диссертацияларға негізделген. Барлық дереккөздер нақты аталып, дәйексөздер дәл әрі орынды қолданылған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға <u>жеткілікті</u> /жеткіліксіз.	Зерттеуде қолданылған ғылыми әдебиеттер зерттеліп отырған тақырып бойынша жан-жақты әдеби шолу жасауға мүмкіндік береді. Диссертация авторы отандық және халықаралық зерттеушілердің жұмыстарын терең талдап, оларды сыни тұрғыдан бағалаған. Бұл тәсіл зерттеу тақырыбына қатысты толық ақпарат жинақтап, жаңа ғылыми қорытындыларға жетуге ықпал етеді.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	Зерттеудің практикалық маңыздылығы қазіргі медиажурналистика мен коммуникация саласындағы кәсіби тәжірибеге нақты үлес қосуымен айқындалады. Диссертациялық жұмыс нәтижелері медиа мамандары үшін әлеуметтік қақтығыстарды жариялау кезінде ақпарат көздерін тиімді пайдалану, мультимедиялық элементтерді үйлесімді қолдану және этикалық стандарттарды сақтау бойынша
		1) <u>бар;</u>	
		2) жоқ.	

			практикалық ұсынымдар беруге мүмкіндік береді. Мультимедиялық контентті қолдану арқылы қақтығыстарды жазу үлгілері медиасала мамандарына ақпараттық контентті кәсіби деңгейде жеткізу тәсілдерін жетілдіруге ықпал етеді. Сонымен қатар, қазақстандық және шетелдік медианың салыстырмалы талдауына сүйенген тәсілдер журналистикада нарратив құрудың заманауи формаларын түсінуге көмектеседі. Зерттеу нәтижелері журналистика факультеттерінде оқытылатын пәндер мазмұнын жаңғыртуға, сонымен қатар медиа саласындағы оқыту курстары мен тренингтер бағдарламаларын жетілдіруге қолдануға болады.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	
		1) <u>иә;</u>	
		2) жоқ.	Диссертациялық зерттеу практикалық тұрғыдан үлкен маңызға ие, себебі оның нәтижелерін журналистика, масс-медиа және интернет журналистикасы салаларындағы оқу курстарына енгізу мүмкіндігі жоғары. Бұл зерттеу білім беру процесінде пәнаралық әдіс-тәсілдерді дамытуға ықпал етіп, әдістемелік семинарлар, арнайы курстар дайындау және журналистік

			практика барысында тиімді қолданылуы ықтимал.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Диссертацияда ұсынылған практикалық тұжырымдар мен ұсыныстар жаңа әрі өзекті. Зерттеу барысында әзірленген журналистерге арналған нұсқаулық оқу курстарында тиімді түрде пайдалануға болатын құрал ретінде ұсынылады.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы:	Академиялық жазу сапасы ғылыми стильдің талаптарына толық сәйкес келеді. Автор ғылыми ұғымдық-терминологиялық аппаратты еркін меңгерген, бұл зерттеудің негізгі тұжырымдарын дәл әрі сауатты жеткізуге мүмкіндік береді. Ғылыми дәлелдеу, логикалық жүйелілік, аргументация сияқты тәсілдерді автор орынды және тиімді қолданған. Жұмыс мәтіні жақсы құрылымдалған әрі дәлелдерге негізделген. Фактілердегі қателер мен мағынаның бұрмалануы кездескен жоқ. Дәйексөздер мен сілтемелерді рәсімдеу академиялық жазу талаптарына сай орындалған.
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) орташадан төмен;	
		4) төмен.	
11.	Диссертацияға ескертулер		Муса Назерке Молжанқызының «Этносаралық ортадағы әлеуметтік қатығыстардың БАҚ-тағы көрінісі:

			Қазақстандағы мысал негізінде» атты диссертациялық жұмысы ғылыми-теориялық және әдістемелік жағынан жоғары деңгейде орындалған. Алайда біркатар ескертулер мен ұсыныстарды атап өткен жөн: – Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы нақты нәтижелермен дәлелденген. Әлеуметтік желілердің, әсіресе Telegram арналардың рөлі нақты әрі айқын көрсетілген. Алайда, егер Telegram-нан бөлек өзге де әлеуметтік желілердегі қақтығыстарға талдау жасалып, олардың көрініс табуы қарастырылғанда, зерттеудің ғылыми құндылығы одан әрі артқан болар еді. – Болашақта әдеби шолу аясын кеңейтіп, тәуелсіз дереккөздерге басымдық берілсе, зерттеудің әдіснамалық деңгейі жоғарылай түсер еді. Аталған ескертулерге қарамастан, диссертациялық жұмыс теориялық және ғылыми-практикалық маңыздылығы тұрғысынан құнды болып табылады және «8D03203 –Халықаралық журналистика»
--	--	--	---

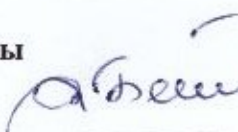
			мамандығы бойынша PhD ғылыми дәрежесін алу талаптарына толықтай сай келеді.
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		Зерттеудің негізгі нәтижелері мен тұжырымдары түрлі ғылыми басылымдарда және халықаралық конференция материалдарында жарияланып, кәсіби ортада талқыланған. Атап айтқанда, ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы қадағалау комитеті ұсынған ғылыми басылымдар тізіміне кіретін журналдарда – 3 мақала, халықаралық конференциялар жинақтарында – 3 мақала, сондай-ақ Scopus деректер базасына енген шетелдік ғылыми журналда – 1 мақала жарық көрген. Бұл жарияланымдарда диссертацияның басты идеялары мен нәтижелері сараланып, ғылыми қауымдастық назарына ұсынылған.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)		«8D03203 – Халықаралық журналистика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Муса Назерке Молжанқызының «Этносаралық ортадағы әлеуметтік қақтығыстардың БАҚ-тағы көрінісі: Қазақстандағы мысал негізінде» тақырыбындағы диссертациялық жұмысымен таныса отырып,

		зерттеудің өзектілігі жоғары екені және ғылыми тұрғыдан жүйелі түрде орындалғаны анық байқалады. Автор өз алдына қойған мақсатты нақтылап, зерттеу міндеттерін сәтті жүзеге асырған. Жұмыстағы теориялық және практикалық тұжырымдар тиянақты негізделген. Ғылыми жаңалығы мен мазмұны диссертациялық зерттеу талаптарына толық сәйкес келеді. Осы негізде, аталған жұмыс PhD дәрежесін иеленуге әбден лайық деп санаймын.
--	--	---

Ресми рецензент:

С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің Басқарма мүшесі - ғылыми жұмыс жөніндегі проректор, (Ph.D) философия докторы

(жұмыс орны, ғылыми дәрежесі)

Ж.Б. Есенбек

(АТЫ-ЖӨНІ)

(ҚОЛЫ)